

Musikkfagets effekter og verdier

Musikkens egenverdi må være hovedargumentet for å ha musikkfaget i skolen. Det er farefullt å begrunne musikkfaget med annen nytteverdi, skriver Petter Dyndahl, Sidsel Karlsen og Siw Graabræk Nielsen, professorer ved Høgskolen i Hedmark og Norges musikkhøgskole.

Publisert ...

For tiden verserer det både en offentlig og en mer intern debatt omkring kunstfagernes legitimeringsgrunnlag. Særlig gjelder dette musikkfaget og musikkundervisning. Kunstfagernes posisjon i utdanning og utdanningspolitikk oppfattes av mange som utrygg og under press, og fagfolk, utdanningsinstitusjoner og kunstfagorganisasjoner leter etter gode argumenter for sine fag- og interessområder. Stridens kjerne er hvorvidt det er fornuftig eller ikke å knytte argumentasjonen for å bruke mer tid på musikk og andre kunstfag til forskning som synes å vise gode effekter av disse fagene på andre fag- og livsområder.

Det hersker en utbredt og tilsynelatende forskningsbasert oppfatning om at der elevene får kvalifisert og grundig kunstfagopplæring, øker skoleprestasjonene generelt. Vår oppfatning er imidlertid at hovedtendensen innen forskning på ulike sideeffekter av musikk- og kunstfagopplæring er at slike påstander i svært liten grad kan bekrefte entydig. Når representanter for ulike musikk- og musikerorganisasjoner argumenterer for kunstfagernes generelt prestasjonsfremmede virkning, underbygger de dermed en uheldig tendens i den offentlige debatten til at positive overføringseffekter til andre skolefag overfortolkes, mens eventuelle negative sider av kunstfagundervisning sjelden løftes fram.

Som forskere innenfor musikkpedagogikk er vi også opptatt av hvorvidt musikk og kunstfag påvirker vår læring og utvikling innen andre fagområder. I 1993 ble myten om Mozart-effekten skapt etter at tre amerikanske forskere publiserte en studie i Nature som konkluderte med at collegestudenter som hadde fått lytte i 10 minutter til en Mozart-sonate, økte sin prestasjonsnivå i 10-15 minutter etterpå. Frances Rauscher og hennes kolleger påstod at Mozart-lytterne som gruppe fikk bedre resultater på en test som målte romlig intelligens, enn de som hadde lyttet til et avslapningsbånd eller siddet i total stillhet i 10 minutter.

I ettertid har det imidlertid vist seg vanskelig for både disse og andre forskere å kunne gjenta denne korttidseffekten i nye studier. Senere har også Rauscher selv gått tilbake på sine generelle konklusjoner, og i 2011 hevdet hun at Mozart-studien kun viste forskjeller mellom gruppens prestasjonsnivå på helt spesielle Paper-Folding & Cutting-oppgaver – oppgaver der man mentalt må omforme visuelle bilder. Nevropsykologer mener dessuten at den påståtte Mozart-effekten er uavhengig av både Mozart og musikk generelt; den kan mest sannsynlig forklares gjennom økt nivå av transmitterstoffet dopamin i hjernen.

De som lyttet til Mozart ble rett og slett i bedre humør enn deltakerne i de gruppene som enten måtte sitte i stillhet eller lytte til avslapningsøvelser. Bedre humør økte sirkulasjonen av dopamin og dermed gjorde Mozart-lytterne det noe bedre på testen. Men som kjent er det ikke bare musikk som kan sette en i godt humør, og man kan få samme effekt av å drikke en kopp kaffe eller av å få en liten gave. Det fins per i dag ingen forskning som kan påvise korttidseffekter på ikke-musikalske ferdigheter som kun kan tilskrives musikk.

Det er også et åpent spørsmål om formell musikkundervisning fremmer ikke-musikalske ferdigheter. Her fins det forskning som viser relativt beskjedne sammenhenger eller samvariasjoner mellom eksempelvis pianoundervisning og evnen til å legge puslespill (!), men dette er åpenbart noe ganske annet enn å påstå at pianoelever øker sine ferdigheter i matematikk.

I en kritisk gjennomgang av en rekke studier av musikkens positive påvirkning på både kognitive læringsprosesser og sosial og emosjonell utvikling, konkluderer Karen L. Wolff med at slutningene som trekkes på bakgrunn av slik forskning "generally remain unconvincing". Dette fordi studiene ofte har svakheter i forskningsdesignet, men også fordi funnene kan være beskrevet på tvedydige måter som åpner for tolkninger og også for at leserne trekker konklusjoner som strengt tatt ikke kan trekkes på bakgrunn av det presenterte datamaterialet. For nok en gang å komme tilbake til Mozart-effekten: Er det egentlig grunnlag for å hevde at "Mozart makes you smarter" hvis det du blir flinkere til ved å lytte til musikken hans er å gjøre mentale øvelser i papirklipping og -bretting?

Så selv om enkelte studier kan indikere muligheten av kausalitet eller årsakssammenheng mellom for eksempel instrumentalundervisning og kognitive ferdigheter, vet vi ennå ikke hva som kan forklare en eventuell effekt. Kan det skyldes at man rett og slett får ekstra undervisning i noe? Eller at man øver opp sin hukommelse, finmotorikk eller evne til å uttrykke følelser (altså ferdigheter som ikke er spesifikke musikkrelaterte)?

Musikkfagets effekter og verdier

Eller kan det å lære seg å spille et instrument sammenliknes med å lære seg et annet språk (noe lingvister hevder kan ha overføringseffekt til andre kognitive ferdigheter)? Eller kan det være det noe i selve musikken? Ifølge forskerne kan alle disse forklaringene være like sannsynlige, og tre av fire angår læring og utvikling av ferdigheter som ikke kan sies å være hovedsakelig musikalske. Tatt i betraktning den innsatsen som kreves for å lære seg et instrument, kan musikkundervisning altså ikke sies å være noen quick fix for å utvikle andre ferdigheter.

Men selv om vi mener at det er grunn til å være skeptisk når det gjelder å trekke bastante slutninger fra avgrensede forskningsresultater, som i og for seg kan være plausible nok, og til kunstens eller musikkens generelt positive effekter på læring, helse eller sosiale problemer, betyr ikke det at vi avviser at musikk kan ha nytteverdi. Hvis vi forstår nytteverdi som den verdien kunst og musikk kan ha for andre formål enn sitt eget, er det liten tvil om at kunst kan skape positive ringvirkninger for en rekke områder som er av betydning for både individ og samfunn.

Spørsmålet er bare om dette er tilstrekkelig til å begrunne skolefaget musikk, skoleslaget kulturskole eller andre slike institusjoner. Hvis man i tillegg mener, som for eksempel Øivind Varkøy gjør, at det er en tendens til at nyttetenkning gjerne forbindes med en instrumentalistisk eller økonomisk rasjonalitet, vil dette fort kunne bli en skummel legitimeringsstrategi for et undervisningsfag eller en utdanningsinstitusjon. For hva skjer den dagen det foreligger andre studier som viser at det fins alternative – og kanskje langt mer effektive eller rimelige – måter å oppnå tilsvarende eller bedre effekter på enn å "investere" i kunst- og musikkutdanning?

Er det ikke en lignende logikk som gjør at mange musikkklærere allerede opplever at jaget etter såkalte basiskunnskaper og visse grunnleggende ferdigheter setter faget vårt under sterkt press, for ikke å si i skvis? Og hva med studier som viser helt motsatte tendenser enn de positive som den omtalte effektforskningen gjerne framholder? Hva om landets mattelærere – eller for den saks skyld bekymrede foreldre – en dag skulle samles om parolen "vekk med kunnskap" med henvisning til Kyaga, Landén, Boman, Hultman, Långström og Lichtensteins stort anlagte studie som hevder at kunstnere oftere får flere og mer omfattende psykiske lidelser enn resten av befolkningen?

Det sistnevnte eksemplet bringer oss over til et annet argument for at det kan være risikabelt å ha for lettvinnt omgang med studier som det kreves betydelig forskningsmessig kompetanse for å tolke og sette inn i riktig sammenheng. Hvis musikkklærere gjennomgående oppfordres til å henvise til hjerneforskning og nevropsykologi som begrunnelse for det de holder på med, kan ikke bare de, men hele det musikkpedagogiske undervisnings- og forskningsfeltet fort settes i vann for å være useriøst og kun ha overflatiske innsikt i kompliserte forhold langt utenfor egen kompetanse. I verste fall kan fagområdet dermed bli lett match for enhver medisiner eller naturviter som vil kunstfag til livs.

Hva er alternativet? Det er vel egentlig ikke så vanskelig. Norges idrettsforbund sier det slik: "Skal samfunnets nytteverdi øke, må idrettens egenverdi styrkes". Mens det å overdrive betydningen av nytteverdien kan vise seg som en farefull begrunnelsesferd, er det etter vår oppfatning kunstens eller musikkens egenverdi som bør representere det stabile ankerfestet for argumentasjonen. Egenverdi betyr da at for eksempel musikk kan være full av mening og verdier uavhengig av hva den måtte bety for skoleprestasjoner, helse eller andre ting. Det er erfaringen og opplevelsen som selve fenomenet og aktiviteten åpner i og for individet og fellesskapet som er viktig.

Selvfølgelig fins det en rekke konkurrerende syn på hva musikkens egenverdi er og hvordan den skal formidles, som teorier om dannelse, om estetisk erfaring og opplevelse, om musikkutøving som det avgjørende, om musikk som kulturell praksis og meningsdanning og så videre. Og det kan vi gjerne fortsette å strides om, så lenge vi gjør det i respekt for hverandres syn, og så lenge de grunnleggende premissene om at musikk er et genuint kunst- og kulturområde som prinsipielt ikke kan erstattes av noe annet legges til grunn. Her ligger også musikkfagets dypeste begrunnelse: Siden musikk har vist seg å være så vesentlig i menneskenes liv over alt og til alle tider, plikter samfunnet å innlemme den i sine institusjoner, herunder også i utdanningssystemet, slik at alle, uavhengig av sosiale og økonomiske ulikheter, kan få ta del i dens estetiske, kulturelle, historiske og sosiale, så vel som humanistiske, muligheter og verdier.

Petter Dyndahl, professor ved Høgskolen i Hedmark

Sidsel Karlsen, professor ved Høgskolen i Hedmark

Siw Graabræk Nielsen, professor ved Norges musikkhøgskole